

– srov. 5.B.265 Člověk přelstí vodníka
Prameny: Grohmann 183., Hošek: S V. 275

› Obr vlastní poklady v kopci – viz 6.B.30 Majitelem pokladu je nadpřirozená bytost

› Obr provádí lidem různé zlomyslné kousky – viz typy ve skupině Horský duch a člověk: konflikt (5.A.340–5.A.360)

5.B VODNÍ DUCHOVÉ

VODNÍK

CHARAKTERISTIKA

PODOBA

5.B.5 Mužská podoba

Pestře oblečený chlapíček v zeleném / modrém kabátě, v červených kalhotách a s červenou čepičkou / s kloboukem. Má dlouhé zelené / rezavé vlasy, vypoulené oči a velký nos.

Katalogy: Daňkovská IV. 84.a, IV. 85., IV. 97., Klímová 554, Jauhiainen L 11
Prameny: Čep: hf 89, 90, 91, Filip: Ž 32, Kellner 1949 108, Jech: K 194., Kubín: Pk I. 107., I. 128., I. 213.a, Peck 73., Slavia 72.B, C, E, H, CH

5.B.10 Strašidelný muž

Zelený muž pokrytý řasami / v roztrhaném oblečení. / Škaredý chlap porostlý mechem.

Prameny: Grohmann 143., 147., 148, Klímová 1972 1.

5.B.15 Dětská podoba

(Zelený) chlapeček v zeleném kabátku / v košilce / s červenou čepičkou.

Katalogy: Daňkovská IV. 86., IV. 88., IV. 89.
Prameny: Čep: hf 88, 88, 91, 97, 107, 108, 108, Dufka 66, 66, Hošek II./2 42, 80, Hruška V. 77, Chloupek/Studnička 46, Jech: K 146., 153., Klímová 1972 9., Kubín: K 153.a, d, e, Kubín: Pk I. 205, I. 255.a, b, I. 260., II. 42., II. 71., Pekárek 130., Polívka/Stavař XLIV.a, Vlčková 2002 75, 75

5.B.20 Nápadné znaky

Voda mu kape z (levého) šosu kabátu / z levého ucha / z levého malíčku. Nohy s husími blánami / s kopytem, na rukou plovací blány. Huhňavá mluva / chraptivý hlas.

Katalogy: Daňkovská IV. 86., IV. 88., Klímová 555, Polívka V. 171–173 (Rozličné rozprávania. Vodný muž vo Váhu. In: O Vodníkovi)

Prameny: Běhálková 1., Čep: hf 89, 91, 95, 108, Grohmann 131., 140., Chloupek/Studnička 46, Jech: K 218. II., 218. III., Kašík 6., Klímová 1972 2., Kolaja 105, Králík 143, Kubín: Pk I. 107., I. 239., I. 261., I. 309.a, II. 141., Peck 73., Pekárek 130., 133., 136., Rkp. Rosicko 2., 23., Slavia 72.B, C, E, Šalanda 68., Václavík 418, Vlčková 2002 75

5.B.25 Člověk potká vodníka v lidské podobě

Člověk prochází kolem vody / jde přes lávku / jde ke studánce pro vodu / koupe se v rybníce. Uvidí vodníka (každý vidí něco jiného / vidí ho jen někdo), který se pohybuje v jeho blízkosti a cáká vodu / sedí na vrbě u vody / sedí na ledu zamrzlé řeky a nohama šplouchá ve vodě / neodpovídá na otázku / směje se / skočí náhle do vody. / Uvidí utopence, který plave na hladině, u břehu se však postaví a zasměje se. Člověk uteče.

– srov. 5.B.315 Vodní panna je spatřena u vody

Katalogy: Daňkovská IV. 89, Luffer 333., Polívka V. 172 (Rozličné rozprávania. In: O Vodníkovi)

Prameny: Čep: hf 107, 108, Grohmann 127., 137., Hruška V. 77, Jech: K 205., Kubín 197, Kubín: K 153.a, d, e, Kubín: Pk I. 255.a, I. 260., I. 312.c, II. 42., II. 51., II. 142., II. 164.a, Rkp. Rosicko 2., 6., Slavičínsko 33, Šalanda 69., Voráč I. 61., Žárská 53

5.B.30 Podoba koně

Bílý kůň / hříbě (chybí mu dolní pysk). Prohání se sám na louce / běhá vodou, v noci se ozývá šplouchání / prohání se po zamrzlé vodě, jsou vidět otisky kopyt v ledu / skočí do rybníka, když ho spatří člověk / přidá se ke stádu koní, při jejich shánění uteče.

Katalogy: Daňkovská IV. 87., Klímová 569a, 570, Luffer 336., Jauhiainen L 21

Prameny: Čep: hf 101, 103, Grohmann 149., Hošek II./2 80, 82, 99, Kubín: K 73.a, Kubín: Pk I. 204., I. 218.a, I. 232.b, II. 72., Pekárek 126., Satke 1958 11, Šalanda 67., Václavík 420

5.B.35 Podoba různých zvířat

Ovce / koza / velký pes / zajíc / kohout. Zvíře skočí náhle do vody / je spatřeno u vody.

Katalogy: Jauhiainen L 21

Prameny: Čep: hf 104, 107, Grohmann 144., Hošek II./2 82, 100, 152, Jech: K 205., 205., srov. Kašík 78., Klímová 1972 3., Kubín 197, Kubín: K 137., Kubín: Pk I. 260., I. 572, I. 262., I. 312.c, I. 571, I. 313.b, II. 10.

› Rak chycený do pytle – viz 5.B.140 Vodník chycený do pytle

› Zajíc nejde zastřelit – viz 4.B.50 Zvíře nejde zastřelit

5.B.40 Podoba předmětu

Koňské sedlo / poleno / lopuchový list. Předmět plave na vodě.

Prameny: Kubín: Pk II. 164.a, Slavičinsko 33

PROJEVY**5.B.45 Vodník sedává u vody**

Vodník sedává u hráze / na splavu za jasných nocí / v pravé poledne a šije boty / spravuje šaty / kouří fajfku / zpívá si.

– srov. 5.B.240 Člověk shodí vodníka z místa, kde šije boty

Katalogy: Daňkovská IV. 86.

Prameny: Grohmann 131., 147., Rkp. Rosicko 30., Slavia 72.C

5.B.50 Znak vodníkovy přítomnosti ve vodě

Bublíny na hladině rybníka / v bahně močálu pocházejí od dechu vodníka. / Hladké křižující se dráhy na vodě mezi vlnkami jsou vodníkovy cesty.

Prameny: Hošek II./2 82, Kubín: Pk I. 91., I. 108.

5.B.55 Vodníkovo místo

Vodník bydlí u mlýna. / Vodník přebývá v hluboké vodě, kde se občas někdo utopí / kde má pod hladinou svůj zámek.

Prameny: Běhálková 3., Čep: hf 98, Grohmann 140., 143., Jech: K 208., Kubín: K 153.g, Mevaldová Aa 2., Šalanda 72.

5.B.60 Nastražené pentle

Červené pentle, na které vodník láká své oběti, jsou rozvěšené na vrbě / rozházené po hrázi / po vodní hladině. (Vodník je spatřen, jak je rozhazuje.)

– srov. 5.B.200 Vodník láká do vody

Prameny: Čep: hf 91, Filip: Ž 32, Hošek II./2 80, 82, Králík 155, Ondřej 103, Rkp. Rosicko 29., srov. Šalanda 70., Žárská 52

5.B.65 Vodníkovy přítomnost zneklidní zvířata

Vodník vychází (o půlnoci) z vody, koně / krávy na pastvě ho cítí a plaší se.

– srov. 4.A.160 Duch zneklidní domácí zvířata

Prameny: Kolaja 105, Šalanda 80.

› Vodníkovy prsty obtisknuté na utopenci – viz 5.B.190 Vodník utopí člověka

5.B.70 Vodník provádí různé kousky

Vodník chodí při svalu měsíce po laně. / Vodník se prochází po hladině rybníka.

Prameny: srov. Čep: hf 88, Klímová 1972 2., Kubín: Pk I. 160.

5.B.75 Vodník oznamuje změnu počasí

Vodník vynoří hlavu z vody a zpívá, když má přijít změna počasí. / Vodník oznámí člověku, že bude pršet.

Katalogy: Klímová 563, srov. Christiansen 4055

Prameny: Čep: hf 91, Grohmann 119., Slavia 100.B, Šalanda 77.

5.B.76 Vodník způsobí povodeň

Vodník může zadržovat vodu, pak ji naráz uvolní a způsobí povodeň.

Prameny: Jech: K 208.

› Původ vodníka jako svrženého anděla – viz etiologické pověsti, typ Nadpřirozené bytosti jako padlí anděl

VODNÍK A ČLOVĚK: PŘÁTELSKÝ NEBO NEUTRÁLNÍ KONTAKT**5.B.80 Vodník na návštěvě u člověka**

Vodník chodí k lidem na besedu / chodí se k lidem ohřát / chodí v noci za pasáky koní posedět s nimi u ohně / chodí hrát karty / chodí do hospody, kde po něm zůstane louže pod stolem / jde si pro tabák do fajfky / přijde na svatbu do mlýna.

– srov. 5.B.145 Vodník chodí přespávat k člověku

Katalogy: Daňkovská IV. 92., IV. 97., Klímová 563, 564

Prameny: Čep: hf 90, 95, 97, 98, 108, Králík 141, 153, Klímová 1972 7., Kubín: Pk I. 204., I. 218.a, I. 239., II. 164.h, Polívka/Stavař XVII., Šalanda 65., 68.

5.B.85 Člověk na návštěvě u vodníka

Člověk je pozván na návštěvu do vodníkovy domu v podvodní říši / slouží u vodníka / člověk, který se přátelí s vodníkem, může chodit do jeho domu, i když tam vodník není. Při zvědavém prohlížení / při úklidu člověk zkoumá hrnečky s dušemi utopenců. U jednoho / u všech odklopí pokličku a osvobodí dušičku, která mu poděkuje. Vodník člověku odpustí, ale ten musí hned odejít / člověk odejde sám (pomocí vodníkovy prutu), než na to vodník přijde.

– kombinace s 5.B.90 Vodníkovi za kmotru

Katalogy: Polívka V. 173–174 (Vodníkovy žena), srov. V. 171 (Vodníkovy hrnce)

Prameny: Běhálková 3., Erben 92, 92, Grohmann 146., Hošek II./2 21, 104, Jech: K 190., Kubín: Pk I. 299., Kulda 139., Slavia 72.O, P, R

5.B.90 Vodníkovi za kmotru

Žena uvidí v vody velkou žábu a dá jí v žertu slib, že jí půjde za kmotru / že bude její porodní bába. Za nějaký čas pro ženu přijde vodník, aby šla s ním a splnila svůj slib. Žena to udělá a je obdarována bezcennými věcmi, které po cestě vyhodí. Ze zbytku zapomenutého v oděvu se doma stanou zlaté mince.

– kombinace s 5.B.85 Člověk na návštěvě u vodníka

– srov. 5.A.60 Divá žena odmění člověka za službu kouzelným zlatem, 6.C.165 Bezcenná věc se mění ve zlato

Katalogy: Polívka V. 173–174 (Vodníkova žena), ATU 476*, Christiansen 5070, Jauhainen L 39, Klintberg K191

Prameny: Běhálková 3., Čep: hf 98, Dubský 90, Grohmann 126., Hošek II./2 21, Kubín 92, Kubín: Pk I. 92., I. 299., Kulda 137., Slavia 72.S

5.B.95 Vodník odmění člověka za službu

Člověk daruje vodníkovi jídlo, vodník mu za to přinese rybu / spraví boty / nechá narůst trávu u vody.

Prameny: Čep: hf 110, Grohmann 137., Klímová 1972 7., 10., 13., Šalanda 74.a–c

5.B.100 Vodník pomůže a obdaruje

Vodník pomáhá lidem s prací: tlačí saně do kopce / zvedá vůz. / Vodník ve zvířecí podobě žije ve stádu ovcí a stará se, aby žádná nebyla nemocná. / Vodník daruje dítěti hrnek malin.

– srov. 4.B.10 Duch pomůže člověku s prací, 5.C.20 Horní duch pomůže a obdaruje

Katalogy: Daňkovská IV. 96.

Prameny: Grohmann 144., Kubín: K 73.b, c, Kubín: Pk II. 42.

5.B.105 Vodník u muziky

Vodník přijde k muzice tancovat s děvčaty. Dívky utečou, když zjistí, že mu kape voda z kabátu.

– srov. 2.F.45 Čert a tanečnice, 5.B.320 Vodní panna u muziky

Prameny: Čep: hf 92, Jech: K 180., Králík 157, Kubín: Pk II. 141., srov. I. 174.a

5.B.110 Vodník jako nápadník

Vodník si chodí lehat do postele k děvečkám. / Vodník si chodí namlouvat děvče (které se prořekne, že by si vzalo i vodníka). Dívka se ho chce zbavit a vykropí stavení svčencou vodou / dá si do místnosti toten / umyje se odvarem z černobýlu. Vodník už nepříjde. / Vodník se pomstí a způsobí její smrt / vyhrožuje, že každého jejího nápadníka utopí, děvče se nevdá.

– srov. 2.F.50 Čert jako nápadník, 3.B.40 Upír jako nápadník

Prameny: Čep: hf 93, 94, 105, Grohmann 136., Jech: K 180., 216. VII., Kubín: K 153.b, c, Kubín: Pk I. 208.a, I. 260., II. 141., Slavia 72.L–N, Šalanda 75.a, b, Václavík 422

5.B.115 Vodník pomáhá milencům

Zamilovaný pár nemůže být sezdán kvůli chudobě nápadníka. Vodník nápadníka obdaruje / odežene panského soka. Pár se vezme.

Katalogy: Luffer 335.

Prameny: srov. Grohmann 128., Polívka/Stavař XVII.

5.B.120 Vodník na jarmarku

Vodník přináší štěstí trhovcům, od koho si něco koupí, ten vše dobře prodá. / Vodník v podobě zajíce skáče trhovcům přes hrnce, nic se nerozbije. / Vodník prodává na trhu ryby.

Prameny: Erben 91, Grohmann 140., Hošek II./2 100, 152, Kubín: Pk I. 107., Slavia 72.A

5.B.125 Člověk prodává na trhu vodníka proměněného v koně

Přátelský vodník nechá člověka, aby ho prodával jako koně. U kupce se pak promění zpátky a uteče. Nesmí se mu však nechat ohlávka, v níž je lýko, které ruší vodníkovi moc. Jednomu kupci je kůň podezřelý a schválně mu lýkovou ohlávku / smyčku navlékne. Vodník musí člověku sloužit, dokud se mu nepodaří se osvobodit.

– kombinace s 5.B.255 Vodník chycený v koňské podobě je donucen k práci

Prameny: Hošek II./2 104, Klímová 1972 8., Kubín: Pk I. 11., I. 203.

5.B.130 Vodník půjčí peníze

Člověk v nouzi, který musí odvést plat vrchnosti / splatit dluhy, požádá vodníka o půjčku. Vodník mu vyhoví a dá mu lhůtu, dokdy chce peníze zpět. Když je jde člověk vrátit, vodník se neukáže. (Neznámý hlas člověku oznamuje, že vodník nepříjde / že ho zabil blesk.)

Katalogy: Polívka IV. 126–127 (Čert požičiava člověku peníze), ATU 822*, Klintberg J74

Prameny: Kubín 215, 405, Kubín: Pk II. 101., II. 441, Slavia 72.J, Vlčková 2002 76

5.B.135 Vodník doprovází pocestného

Vodník se přidá k pocestnému a hovoří s ním / chová se neobvykle: nemluví / drží se před člověkem / napodobuje člověka / leze do trní u cesty. Na mostě / u rybníka (řekne, že už je doma / zachechtá se) skočí do vody.

– srov. 4.B.5 Duch doprovází pocestného

Katalogy: Klímová 558, Luffer 334.

Prameny: Hošek II./2 100, Chloupek/Studnička 46, Jech: K 171., 178., Kubín: Pk I. 76., I. 309.a, Šalanda 66., Václavík 418

5.B.140 Vodník chycený do pytle

Lidé chytají raky a dávají je do pytle / do džbánu. Když je chtějí odnést, ozve se z vody volání jména: „Mikli, Mikli!“ / „Amáně!“ / „Ábeli!“ Chycený rak odpovídá rýmovanou řečí, že nemůže, protože je v pytli / ve džbáně / „v kabeli“. Lidé pytel pustí a utečou.

Prameny: Dufka 65, Grohmann 132., Janeček II. 38., Kubín: Pk I. 535, I. 559, Svěrák 1941 137, Šalanda 76.a, b

5.B.141 Vodník nemá naději na křesťanské spasení

Vodník chodí k člověku na besedu. Když se ho jednou člověk zeptá, zda má naději na křesťanské spasení, vodník smutně odpoví, že se neměl ptát. Vícekrát již za člověkem nepřijde.

Katalogy: Christiansen 5050, srov. Jauhainen C 1031, Klintberg F151
Prameny: Pekárek 133.

› Vodník přináší štěstí mlynáři, pokud dostává pravidelně obětinu (vodník jako skřítek) – viz typy 5.D.70 Skřítek přináší prospěch a zdraví, 5.D.80 Skřítek dostává obětinu

VODNÍK A ČLOVĚK: KONFLIKT – VODNÍK MÁ PŘEVAHU NAD ČLOVĚKEM**ŠKÁDLENÍ A ZLOMYSLNÉ KOUSKY****5.B.145 Vodník chodí přespávat k člověku**

Vodník chodí neznám k člověku domů a spí u něj na peci / v posteli. (Po pozdním příchodu člověka / před rozedněním se vodník člověku vysměje a uteče do rybníka.) Člověk místo pokropí svěcenou vodou / zbije vodníka (lýkovým provazem), vodník už vícekrát nepřijde.

– srov. 5.B.80 Vodník na návštěvě u člověka
Prameny: Hošek II./2 42, 42, 99, 103, Kubín: Pk I. 158., I. 174.a, b, Šalanda 74.a

5.B.150 Vodník v proměněné podobě se nechá nést

Člověk uvidí po cestě vodníka proměněného v rybu / chromého zajíce / sele / plačící dítě / pařež / hříbě / kozu. Člověk nic netuší, vezme jej a dá si ho na záda (do nůše) / na trakař / velké zvíře uváže na provaz a vede je za sebou. / Vodník v proměněné podobě se sám schová do trávy na trakaři / do věci, kterou člověk nese. Vodník postupně těžkne / zvětší se / změni podobu a nakonec uteče zpátky / skočí do vody. Překvapenému člověku se vysměje.

Katalogy: Klímová 574
Prameny: Čep: hf 98, 102, 107, Dufka 65, Grohmann 134., Hošek II./2 17, 90, Jech: K 153., 171., 218. V., Klímová 1972 3.–5., Kubín: Pk I. 204., I. 213.a, I. 316., Polívka/ Stavař XXVII., XLIV.b, Šalanda 78., Václavík 418

5.B.151 Vodník skočí člověku na záda

Člověk uvidí po cestě blízko vody vodníka. Ten skočí člověku na záda a nechá se nést. U rybníka / mlýna se sám pustí (a skočí do vody).

– srov. 4.B.95 Duch skočí na záda osamělému chodci, 5.A.190 Divý muž skočí na záda tomu, kdo na něj zavolá
Prameny: Čep: hf 91, Dufka 66, Jech: K 146., 171., 218. II., Žárská 52

5.B.155 Vodník ovládne zvířata patřící člověku

1. Vodník rozežene koně na pastvě / zavede koně z pastviny na vzdálené místo k vodě. (Kombinace s 5.B.235 Člověk odežene dotěrného vodníka) 2. Vodník zavede zvíře do vody a přivlastní si ho.

Prameny: Čep: hf 90, srov. 116, Grohmann 150., Kašík 3., Kellner 1949 108, Králík 157, Kubín: Pk I. 11.

5.B.160 Člověk získá od vodníka věc, která se změní v bezcennou

Vodník prodává / nabízí pentle / přistoupí na výměnu předmětů: hudebního nástroje / dýmky. Kdo si od něj něco koupí / vezme / kdo si s ním něco vymění, ten doma s překvapením zjistí, že se věc změnila v bezcennou přírodninu / exkrement / hudební nástroj se změnil v koňský hnát / koňskou kůži / koňské žebro.

Katalogy: Klímová 565
Prameny: Dufka 66, srov. Klímová 1972 12., Králík 144, Slavia 72.CH, srov. 72.N, Václavík 419

5.B.165 Vodník zastaví dopravní prostředek

Vodník drží převozníkovu pramici uprostřed řeky. / Vodník zastaví vůz s koňmi. Pustí jej, je-li požádán / pokud se člověk pomodlí.

– srov. 4.B.100 Duch drží vůz
Katalogy: Daňkovská IV. 93.
Prameny: Čep: hf 89, Jech: K 448, Kolaja 105, Klímová 1972 6., Kubín: Pk I. 570, Žárská 52

5.B.170 Vodník zastaví mlýn

Vodník zadrží mlýnské kolo / zastaví stroje v továrně.

Katalogy: Daňkovská IV. 91.
Prameny: Čep: hf 111, Kubín: K 73.d, Kubín: Pk I. 255.b, Mevaldová Aa 1., Pekárek 126., Šalanda 71., Václavík 419, 421

5.B.175 Vodník staví překážky do cesty

Když jde noční pocestný kolem vody, objevují se mu v cestě ploty, které musí přelézat / stoupne na nastraženou trávni plachtu, která podjede, a člověk upadne.

– srov. 4.A.150 „Španělská zed“

Prameny: Grohmann 148., Kubín: Pk I. 72., Václavík 418

5.B.180 Vodník zmáchá člověka

Vodník v podobě koně / dítěte na sebe upoutá pozornost a způsobí, že člověk spadne do vody. / V každé vodě, kolem které člověk v noci prochází, to žbluňkne a člověka zalije vodní sprška, domů dojde celý mokrý. / Na lidi, kteří se zastaví odpočinout si u potoka, někdo odtamtud stříká vodu.

Katalogy: Klímová 575

Prameny: Čep: hf 91, 108, Grohmann 148., Klímová 1972 11., Kubín: Pk I. 259., I. 561, II. 11., Rkp. Rosicko 31.

› Vodník jako různé numinózní jevy vystraší nočního chodce: ohnivý sud / zdánlivá vichřice atd. – viz skupina 4.A Člověk je svědkem existence numinózních jevů

5.B.185 Vodník provádí různé škodolibé kousky

Vodník přenese mlýnské kolo na komín. / Vodník dá políček / shodí čepici do vody muži, který jde přes lávku. / Vodník poškozují mlýnské zařízení. / Vodník převrhne jídlo zanechané pro hlídače louky. / Vodník rozbouří rybáři vodu v čeřenu. / Vodník sebere trávni, uváže si ji nad potokem a houpá se v ní. / Vodník napodobuje pláč dítěte, který se ozývá z různých míst, a vodí člověka, který chce dítě nalézt, okolo vody.

– srov. 5.A.360 Horský duch provádí různé škodolibé kousky, 5.C.65 Horní duch provádí různé škodolibé kousky

Katalogy: Daňkovská IV. 88.

Prameny: Čep: hf 98, Dufka 66, Hošek II./2 80, Jech: K 216. II., 218. I., Klímová 1972 9., Kolaja 105, Kubín: Pk I. 128., Slavia 72.T, Šalanda 64., Vlčková 2002 75

TRESTÁNÍ, MSTA, POKUSY O UTOPENÍ**5.B.190 Vodník utopí člověka**

Vodník utopí člověka i v malé hloubce / utopí čeledína při plavení dobytka. (Vodníkovy prsty jsou obtisknuté na utopenci / na jeho botě.) (Vodník má právo topit lidi v době poledne.)

Katalogy: Daňkovská IV. 84.b, Klímová 556, 573, 578, Luffer 336., Jauhainen L 34

Prameny: Běhálková 3., Grohmann 140., 141., srov. 118., 139., Hošek II./2 42, 82, Kašík 42., Králík 151, Kubín: Pk I. 108., I. 218.a, II. 42., Peck 73.

5.B.195 Vodník a předurčená smrt

Vodník čeká u vody na svou oběť kolem poledne (od vody se ozývá: „Hodina pryč, chlapa nic.“) / vodník oznamuje lidem na besedě / člověku, kterého potká na cestě, že jde utopit jistého člověka. Člověk se objeví (lidé jej varují a snaží se ho zadržet), vejde do vody (při plavení koní / když se chce vykoupat) a utopí se / pokud mu lidé zabrání vejít do vody, zemře i na souši / člověk se zachrání, neboť má u sebe posvěcený amulet.

Katalogy: Tille II./2 421–422 (Předurčená smrt. Hastrman), Klímová 564, 579, srov. Polívka V. 283 (Obete vodné), ATU 934K, Christiansen 4050, Jauhainen L 401, Klintberg A1
Prameny: Běhálková 1., Čep: hf 90, Hošek: B II. 68, srov. Hruška V. 76, Jech: K 218. III., Kubín: Pk I. 205., I. 261., II. 72., Pekárek 130., 133., Rkp. Rosicko 23., Slavia 72.C, D, Šalanda 63.a, b, Václavík 420, Vlčková 2002 80

5.B.200 Vodník láká do vody

1. Vodník rozvěšuje kolem vody (v poledne) barevné pentle / má u vody krámek s pentlemi / pentle plavou na hladině. Kdo se k nim přiblíží, toho vodník stáhne (v síti) do vody. (Srov. 5.B.60 Nastražené pentle) 2. Vodník volá od vody, jako by se někdo topil / napodobuje hlas ztraceného domácího zvířete. Člověk vodníkovi lest prohlédne. 3. Vodník pluje na hladině v podobě předmětu / nemluvněte. Člověk se nenechá zlákat.

Katalogy: Klímová 559, 562, 572, srov. Klintberg F132

Prameny: Erben 91, Grohmann 120., 131., 138., Hošek II./2 42, Hruška V. 76, V. 83, srov. V. 75, Králík 140, Kubín: Pk I. 10., I. 91., I. 121., I. 128., I. 312.a, II. 71., Slavia 72.A, B, F, Šebestová 409

5.B.205 Vodník v podobě koně chce člověka zavézt do vody

Člověk uvidí na louce osamoceného koně. 1. Člověk na koně vyskočí a chce se svézt, avšak zvíře neposlouchá a běží do vody. Člověk v poslední chvíli seskočí, kůň mu řekne, že dobře udělal („Měls čas!“). 2. Člověk na koně nenasedne (odvede ho domů), kůň mu řekne, že na něj měl vyskočit, a zmizí.

Katalogy: Klímová 568, 569b, srov. Klintberg F102

Prameny: Dufka 66, Grohmann 149., 220., Hošek II./2 30, 81, 82, Kubín: K 153.f, 164.a, Kubín: Pk I. 309.b, Václavík 419

5.B.210 Vodník se pomstí za napadení či vyhánění

Muž uhodí vodníka klackem / zbije vodníka, když je na souši / lidé připravují na vodníka lýkovou smyčku, aby jej chytli, až přijde na besedu. Vodník se pomstí a člověka utopí (ve vodě po kotníky).

Katalogy: Daňkovská IV. 91., IV. 92., Klímová 576

Prameny: Čep: hf 91, Hošek: S V. 274, Kubín: Pk I. 232.a, Václavík 419, 421, 421

5.B.215 Vodník se pomstí za useknutý prst

Vodník chodí nakupovat k řezníkovi. (Platí starými neplatnými mincemi.) Řezník se jej chce zbavit a usekne mu prst. Vodník odejde a řezníka později utopí. / Vodník již znovu nepřijde.

Katalogy: Polívka V. 171 (Vodník u mäsiara)

Prameny: Grohmann 133., Kubín: K 143.b, Kulda 138., Slavia 72.H

5.B.220 Vodník se pomstí za znevažování

1. Člověk škádlí vodníka nabídkou vyřídít vzkaz druhému vodníkovi. Vodník se člověku ozve a vzkáže, že má pozdravovat. Člověk však nic nevyřídí, vodník ho za to ztluče / hodí do vody. 2. Člověk se vodníkovi posmívá, vodník jej za to honí / chytí a vleče do vody. (Člověk se zachrání zvoláním „Ježíšmarjá!“ / když bije vodníka růžencem.)

– srov. 5.C.80 Horní duch se pomstí za znevažování

Katalogy: Daňkovská IV. 87.

Prameny: Grohmann 147., Jech: K 218. VI., Kubín: Pk I. 91., II. 426, Slavia 72.G, Vlčková 2002 75

5.B.225 Člověk unikne vodníkovi

Vodník čeká u vody, aby utopil člověka. Člověk se mu vyhne. Vodník řekne: „Tobě dal čert v nos.“ / Vodník napadne člověka a snaží se ho stáhnout do vody. Člověk se vykroutí a uteče. / Vodník dá člověku záludnou otázku, její duchapřítomné zodpovězení člověka zachrání. Vodník řekne: „Dal tě čert v nos.“ / Člověk, který (rituálně) požádá vodníka, aby mu dal proutí u vody, je v bezpečí.

Prameny: Čep: hf 89, Grohmann 135., 141., Králík 141, 157, Polívka/Stavař XLIV.a

VODNÍK A ČLOVĚK: KONFLIKT – ČLOVĚK MÁ PŘEVAHU NAD VODNÍKEM**5.B.230 Prostředky a úkony proti vodníkovi**

Vodník nemá moc nad člověkem, který u sebe nosí jistý prostředek: lýko / dvakrát pečený chléb – topinku / klokočovou hůl / určitou bylinu: černobýl / pelyněk. / Vodníka zapudí náboženský úkon: modlitba / zvolání svatých jmen. / Vodník nesnese pálenku, má rád jen čistou vodu. / Vodník musí z rybníka odejít, když člověk do vody hodí jisté kosti z velikonoční pečeně.

– srov. 2.F.25 Prostředky k zahrnutí dábla, 4.B.125 Prostředky proti duchům, 5.A.205 Různé prostředky proti divému muži, 5.F.15 Byliny chránící před zlými mocnostmi

Katalogy: Daňkovská IV. 88., Luffer 346.

Prameny: Erben 92, Grohmann 147., Hošek II./2 81, Hošek: S V. 274, Jech: K 153., Kubín: K 153.h, Pekárek 133., 136.

5.B.235 Člověk odežene dotěrného vodníka

1. Vodník si chodí k ohni pasáků na noční pastvě péct žábu / ryby / rozhrabuje dřevo v ohni / vybírá brambory, které si pasáci pečou v uhlících. Pasáci ho zaženou pod pohružkou bití / nabídnutím česneku / přezehnáním ohně. (Vodník se pomstí.) (Kombinace s 5.B.155 Vodník ovládne zvířata patřící člověku) 2. Vodník chodí jíst pasákovi svačinu. Uteče, když je máslo na chlebu posvěceno / když si na něj pasák počká a ztluče ho. / Vodník tahá za nohu hlídače ležícího na kupě sena, uteče po hrozbě bitím.

Katalogy: Polívka V. 172 (Rozličné rozprávania. In: O Vodníkovi), srov. IV. 143 (Strašiaci mnich česnakom odohnatý)

Prameny: Čep: hf 90, Kašík 3., 6., Kellner 1949 108, 108, Kolaja 104, Králík 157, Lamprecht 298, Slavičinsko 33, Václavík 419, 419

5.B.240 Člověk shodí vodníka z místa, kde šije boty

Vodník šije boty na kupce sena / na stromě. Schovaný muž (který chce zjistit, proč je jistá kupka sena po noci mokrá) ho trefí kamenem / přetáhne ohlávkou a shodí dolů. (Vodník si myslí, že mu to provedl měsíc, a stěžuje si: „Měsíčku, svítil bych a nebil bych.“) Vodník odejde a už se nevrátí. Na místě po něm zůstane bota (druhá je rozešitá a nejde dokončit). Muž si botu obuje a chodí v ní. Bota, která je k ní ušitá do páru, se vždy časem prochodí, ale tahle zůstává nezníčitelná.

– srov. 5.A.55 Divá žena odmění člověka za službu kouzelnou věcí, 5.B.45 Vodník sedává u vody

Katalogy: Daňkovská IV. 94., Klímová 577

Prameny: Hošek: S V. 273, Kulda 136., Králík 144, 151, 154, Václavík 419

5.B.245 Člověk zaklíní vodníkovi prsty

Vodník straší ve mlýně, odvážný pocestný (voják) se tam rozhodne přenocovat. 1. Pocestný hraje na housle, vodník přijde a chce se to také naučit. Člověk souhlasí a řekne, že mu však nejdříve musí narovnat prsty. Vodník si nechá zaklínit prsty v suku / deseti vyvrtných dírách / ve svěráku. 2. Pocestný vrtá otvory do dřeva, vodník přijde a ptá se, co dělá. Člověk odpoví, že míru pro odvod. Vodník si ji chce zkusit. Člověk vodníkovi do otvoru zaklíní hlavu / vlasy.

– Vodník je bit. (Vodník se chystá k pomstě, avšak ustoupí, když člověk začne vrtat do zábradlí lávky / ukáže holou řiť své ženy jako imitaci svěráku / pohrozí odvodem.)

Katalogy: Tille II./2 389–390 (Hastrman ve mlýně. Housle, Odvod), srov. I. 193–201 (Čertův mlýn), ATU 1159, srov. 151 (AT také 1160), srov. Klintberg E51

Prameny: Čep: hf 92, Hruška V. 81, Jech: K 186., srov. 89.C, Kubín: Pk I. 7., I. 208.b, II. 157., II. 462, II. 176., srov. I. 118., Kulda 134., Satke 1984 14., Slavia 57., Šalanda 73.

5.B.250 Vodník a „velká kočka“

Vodník straší ve mlýně, komediant / medvědář se zvířaty se tam rozhodne přenocovat. Vodník v noci přijde a peče si na ohni ryby / vaří v hrncích. Medvěd / opice mu sahají do jídla, vodník je za to klepne a zvířata ho poškrábou a vyženou. Později přijde vodník vy-zvídat: „Máte ještě ty kočky?“ Mlynář duchapřítomně odpoví, že ano a že právě dostaly tři / devět mladých. Vodník už nepřijde.

Katalogy: Tille II./2 390–391 (Hastrman ve mlýně. Komediant se zvířaty), ATU 1161, Christiansen 6015, Jauhainen G 1801, Klintberg K97
Prameny: Čep: hf 111, srov. 103, 104, Grohmann 145., Kubín: K 24., 66., Kubín: Pk II. 150., Kulda 135., Lamprecht 298, Slavia 72.K

5.B.255 Vodník chycený v koňské podobě je donucen k práci

Člověk chytí vodníka proměněného v koně do smyčky z lýka. Kůň musí vyvážet hnůj / orat. Člověk mu nedává pít a varuje ostatní členy domácnosti, aby mu nedávali vodu. Jeden z nich se však nad koněm slituje a dá mu napít, v tu chvíli se kůň ztratí / promění v mužička a uteče. (Všechny vyvezené hnůj se ocitne zpátky na dvoře [kromě první kupky, tradičně přežehnané křížem]. / Všechny zorané brázdy jsou obráceny zpátky.)

– kombinace s 5.B.125 Člověk prodává na trhu vodníka proměněného v koně
– srov. 5.D.145 Po odchodu skřítka má jeho majitel tolik majetku, kolik měl původně
Katalogy: Klímová 566, Polívka V. 314 (In: Kůň bez čelustí. In: Strašidelné povesti), srov. Klintberg F104
Prameny: Čep: hf 101, 102, 103, Hošek II./2 99, 99, Jech: K 89.A, B, D, 194., Králík 153, Kubín: K 13., 73.e, Kubín: Pk I. 11., I. 158., I. 203., Pekárek 126., 135., Slavia 72.E, Šalanda 67., Václavík 420

5.B.260 Chycený vodník je přivázan ke kamnům

Člověk chytí vodníka do smyčky z lýka a přiváže ho ke kamnům, kde vodník vysychá a ztrácí sílu. 1. Člen domácnosti dá vodníkovi vodu, ten nabere sílu a uteče. 2. Vodník se musí vykoupit slibem, že se vystěhuje. Svůj slib splní.

– srov. 5.B.295 Vodník se stěhuje
Prameny: Jech: K 89.C, Kubín: K 153.g, Kubín: Pk I. 108., I. 213.b, II. 72., II. 164.h, Peck 73., Slavia 72.A, F, Šalanda 75.a, b, 77., 78.

5.B.265 Člověk přelstí vodníka

Vodník a člověk spolu hrají karty, poražený dostane luskanec prstem do čela. Člověk přiměje vodníka, aby zavíral oči, a tak neviděl, že dostává do hlavy místo luskanec rány kladivem.

– srov. 5.A.380 Člověk přelstí a zabije obra
Prameny: Pekárek 136., srov. Satke 1958 32.

5.B.270 Zařikávání vodníka

Obyvatelé jisté obce chtějí vyhnat vodníka, který utopil několik lidí. Duchovní vodníka zařikávají. Vodník se vynoří z vody a musí se i se svou rodinou odstěhovat jinam. / Člověk zařikává vodníka, aby pustil svou oběť, kterou si právě stáhl pod hladinu. Vodník ji nechá být. / Člověk zařikává vodníka, aby vyšel ven z vody a prozradil mu, proč utopil jistého muže. Vodník se objeví a řekne, že mu smrt byla souzená a že na něj měl právo.

– srov. 5.E.85 Zařikávání hada
Katalogy: Luffer 337.
Prameny: Grohmann 139., srov. 153., Hošek: B II. 68

5.B.275 Zápas s vodníkem

Vodník se pustí s pocestným u vody do křížku. Člověk nemůže vodníka přemoci. Vodník ustoupí z boje, až když se člověk přežehná / když dostane ránu levou rukou / když ho člověk bije růžencem / po slovech: „Panebože všemohúci, buď mně na dobré pomoci!“ / protože jsou proti němu dva. / Člověk přemůže vodníka, protože jedl podplamenice.

– srov. 4.B.115 Boj s duchem
Katalogy: Daňkovská IV. 87., Klímová 560
Prameny: Čep: hf 88, 111, Hošek: S V. 274, Jech: K 89.D, Kellner 1949 109, Kutzer 14., Pekárek 131.

VODNÍKOVA DOMÁCNOST, SPOLEČENSTVÍ VODNÍKŮ**5.B.280 Vodníková dcera je potrestána za pozdní návrat**

Vodníková dcera / tři dcery chodí k muzice do vsi. Musí však dodržovat podmínku, že se vrátí do půlnoci. Mladíci dívku zdrží a doprovázejí ji, když se vrací pozdě. Dívka jim řekne, aby pozorovali, jakou bude mít voda barvu, a podle toho poznají, co se s ní stane. Vodník dceru zabije a voda se zbarví červeně / vyvalí se červená pěna.

– srov. 5.B.320 Vodní panna u muziky
Prameny: Čep: hf 98, 100, srov. Jech: K 190., Ondřej 103, Václavík 420

5.B.285 Vodník si vezme lidskou ženu za manželku

Vodník unese lidskou ženu a vezme si ji za manželku proti její vůli. 1. Žena navštíví svou matku. Matka dívku nepustí zpátky do vodní říše, vodník za to zabije jejich dítě. / Matka vezme dceři kouzelný proutek, zavolá jím vodníka v podobě hada a zabije jej. 2. Žena vodníka přelstí a dostane se zpátky domů, když vyrobí figurínu, kterou zanechá místo sebe, zatímco sama se schová do koše, jež vodník donese ženě matce jako obvyklou výslužku.

Katalogy: Daňkovská IV. 95., srov. Klintberg F141
Prameny: srov. Grohmann 129., 152., Hruška V. 78, Jech: K 218. IV., Kubín: Pk I. 225.

5.B.290 Zápas dvou vodníků pod vodou

Vodník v podobě pána na koni požádá člověka, aby na něj počkal na břehu studánky a držel mu koně / házel mu chleba na posílenou, zatímco bude bojovat s jiným vodníkem. Uvidí-li člověk ve vodě bílou pěnu, je to znamení vodníkova vítězství, uvidí-li červenou, vítězí protivník a člověk může koně pustit a utéct. Vodník souboj vyhraje a odmění člověka měšcem, v němž je vždy jeden peníz / kobylicí, které člověk vyhodí, jejich zbytky se však změňí ve zlato.

Katalogy: Polívka V. 169–171 (Zápas jednoho Vodníka s druhým)

Prameny: Grohmann 247., Kubín: Pk II. 5.

5.B.295 Vodník se stěhuje

Vodník se stěhuje jinam. / Vodníkovi synové se vystěhovali do okolí na místa, která jim určil otec.

– srov. 5.B.260 Chycený vodník je přivázan ke kamnům

Prameny: Čep: hf 104, Klímová 1972 2., Kubín: Pk I. 570

5.B.300 Shromáždění vodníků

Vodníci se každý rok scházejí na sněmu u některého pramene.

Prameny: Slavia 72.B

VODNÍ PANNA**CHARAKTERISTIKA***PODOBA***5.B.305 Krásná žena**

Nahá krásná žena. / Žena poše oděná do zeleného šatu.

Katalogy: Jauhiainen L 1

Prameny: Grohmann 119., Pekárek 148.

5.B.310 Žena s rybí ploutví

Od pasu nahoru žena, od pasu dolů ryba.

Katalogy: Jauhiainen L 1

Prameny: Grohmann 143.

*PROJEVY***5.B.315 Vodní panna je spatřena u vody**

Vodní panna se prochází v noci po tenkém ledě.

– srov. 5.B.25 Člověk potká vodníka v lidské podobě

Katalogy: Jauhiainen L 1

Prameny: Pekárek 148.

› Vodní panna tančí o půlnoci na vodním břehu – viz 5.A.25 Divé ženy tančí na louce

VODNÍ PANNA A ČLOVĚK: PŘÁTELSKÝ NEBO NEUTRÁLNÍ KONTAKT**5.B.320 Vodní panna u muziky**

Vodní panna / tři vodní panny přijdou jako neznámé krásné dívky k muzice a tančí s mladíky. Muži jsou zvědaví a chtějí vědět, kým dívky skutečně jsou. Když dívky odejdou, mladíci je sledují a spatřují, jak vstupují do rybníka. Dívky již neprijdou.

– srov. 5.B.105 Vodník u muziky, 5.B.280 Vodníkova dcera je potrestána za pozdní návrat

Prameny: Grohmann 124., Kubín: K 143.a, Kubín: Pk II. 82.

VODNÍ PANNA A ČLOVĚK: KONFLIKT**5.B.325 Vodní panna vábí muže do vody**

Vodní panna vábí mladíky svým zpěvem do hluboké vody, kde je utopí. / Vodní panna svede muže u muziky, nechá se doprovodit na procházce a omámený muž si až se zvoněním jitrních zvonů uvědomí, že stojí po pás ve vodě.

Prameny: Čep: hf 100, Grohmann 119.

5.C HORNÍ DUCH, PERMONÍK**CHARAKTERISTIKA***PODOBA***5.C.5 Trpaslík**

Malý člověk s vousem, oblečený jako havíř do kabátce s kápí / se špičatou čepicí, v ruce nese kahan.

Katalogy: Daňkovská IV. 201., IV. 207.a–c

Prameny: Slavia 84.